

Дмитро КОРОТКОВ

кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичної філософії
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

Олег КУЗЬ

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин і політичної філософії
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКОВА МАТРИЦЯ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА МОДЕЛІ

Проблема формування європейської архітектури безпеки виникла як результат глибоких змін у системі міжнародних відносин після завершення Холодної війни. З розпадом СРСР і Варшавського договору постало питання: якою має бути нова система гарантування миру та стабільності в Європі? Попри спроби створити інклюзивну архітектуру безпеки (наприклад, через ОБСЄ або спільні механізми НАТО-Росія), ці ініціативи не змогли запобігти відновленню конфліктів, зокрема війні в Україні після 2014 року та повномасштабній агресії Росії у 2022 році.

Ключова проблема полягає у відсутності загальноприйнятої концепції безпеки: Західні країни будували архітектуру безпеки на принципах верховенства права, недоторканності кордонів і демократичних цінностей, тоді як Росія прагнула ревізії повоєнних порядків і створення зон впливу. Це фундаментальне розходження призвело до глибокої кризи всієї європейської безпекової системи. Необхідно підкреслити, що сучасна система європейської безпеки знаходиться у стані кардинальних змін. Концепція демократичного світу в основі якої парадигма, що демократичні країни не воюють одна з одною звела нанівець ідею повномасштабного військового конфлікту на континенті. На сьогодні жодна з європейських країн не спроможна самостійно вирішувати стратегічні проблеми безпеки.

Європейська архітектура безпеки ґрунтується на низці принципів, які визначають структуру та функціонування безпекових механізмів на континенті. Встановлення таких принципів є результатом багаторічної еволюції міжнародних відносин та глобальних змін у політичному середовищі. Разом з тим, конкретні моделі безпеки в Європі, що виникли в результаті взаємодії держав та міжнародних організацій, також мають значний вплив на безпекову архітектуру регіону (Лакішник, 2011, с.150).

Одним із основоположних принципів європейської архітектури безпеки є принцип неподільності безпеки. Цей принцип, відповідно до якого безпека кожної окремої держави є тісно пов'язаною з безпекою інших, був закріплений у

міжнародних документах, зокрема в Паризькій хартії для нової Європи 1990 року. Автори хартії проголосили, що безпека не може бути досягнута за рахунок інших держав, і що забезпечення стабільності має ґрунтуватися на спільних зусиллях. Встановлено, що для досягнення стабільності в Європі необхідно будувати систему безпеки, яка враховує інтереси всіх країн континенту та сприяє розвитку довіри між державами (Hyde-Price, 2007, p.134).

До кінця 1980-х років європейська безпекова система мала біполярний характер, що виражалось в поділі континенту на два військово-політичні блоки - НАТО і Варшавський договір. Встановлено, що цей період був характерний для системи стратегічного стримування, в якій баланс сил був основним елементом безпеки. Така система не передбачала гнучкості у вирішенні конфліктів і акцентувала увагу на конфронтації між двома блоками. Система безпеки цього періоду була орієнтована на військову готовність і націленість на ядерний стримування.

З кінця 1980-х років і після завершення "холодної війни" в Європі почала формуватися багатополярна система безпеки, що стала результатом посилення ролі нових міжнародних акторів, таких як Європейський Союз. Встановлено, що на даному етапі безпека Європи перестала визначатися лише двома великими військово-політичними блоками, а була доповнена діяльністю численних міжнародних організацій, таких як ОБСЄ та інші регіональні структури. Зокрема, на тлі розширення НАТО та активної зовнішньої політики ЄС формувалась нова безпекова архітектура, що орієнтувалась на багатостороннє співробітництво, кризовий менеджмент та інтеграційні процеси.

Модель регіональної безпеки є основою для сучасної безпекової політики Європи, в межах якої активна роль належить Європейському Союзу та його програмам у сфері миротворчості та стабілізації. Зокрема, інституціональні механізми, які були створені в рамках Загальної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) та Європейської політики безпеки й оборони (CSDP), визначають сучасну модель безпеки ЄС. Ці механізми забезпечують реалізацію миротворчих місій, які сприяють розвитку стабільності у кризових регіонах Європи та за її межами, що, у свою чергу, сприяє глобальній безпеці. Однак, як показують дослідження, цей підхід потребує подальшого вдосконалення через взаємодію з іншими міжнародними акторами.

Якщо говорити про офіційні кроки Євросоюзу в напрямі реалізації концепції стратегічної автономії, то слід згадати затвердження «Стратегічного компаса» – рамкового документа, який стане стратегією діяльності ЄС у сфері безпеки на наступні 5-10 років. У документі окреслюються наявні та потенційні загрози для Європейського Союзу, способи протистояння їм, основні напрямки та цілі розвитку ЄС у сфері безпеки. Тобто, основною метою оборонної стратегії ЄС є визначення того, як Об'єднання повинно реагувати на кризові ситуації, а також досягнення більшої стратегічної автономності задля просування

європейських цінностей та інтересів на глобальному рівні на тлі конфронтації за геополітичне лідерство між США, Росією та Китаєм (Кобець, 2023, с.23).

Сучасний етап формування архітектури безпеки передбачає переосмислення ролі таких інституцій, як НАТО, ЄС і ОБСЄ. НАТО суттєво зміцнює свою східну флангу, а Європейський Союз дедалі активніше інтегрує політику оборони через ініціативи на кшталт PESCO (Постійне структуроване співробітництво). Водночас постає питання: чи можлива безпека в Європі без участі Росії або всупереч їй? І якщо так, то які гарантії безпеки для держав на кордоні Європейського Союзу, таких як Україна, мають бути розроблені?

Зазначимо, що формування нової європейської архітектури безпеки неможливе без урахування наслідків російської агресії, реформування міжнародних організацій та розробки нових механізмів стримування і захисту. Україна, як форпост боротьби за демократичну Європу, має стати одним із активних учасників побудови цієї нової системи.

Список використаних джерел

- Hyde-Price A. (2006) *European Security in the Twenty-First Century: The Challenge of Multipolarity*. Routledge.
- Кобець, Ю., Голуб'як, Н. (2023). Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Грані*, 26(5). doi: <https://doi.org/10.15421/172396>
- Лакішик Д. М. (2011). Нові виклики і загрози для міжнародної безпеки сучасної держави. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 102(1). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_102%281%29__25

Олександр ЗНАХУРЕНКО

студент 1 курсу магістерського рівня вищої освіти,
кафедра міжнародних відносин і політичної філософії
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
Науковий керівник д.ф.н., проф. Олег КУЗЬ

ЕВОЛЮЦІЯ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ВІД АВТОНОМІЇ ДО СТРАТЕГІЧНОЇ СПІВПРАЦІ

Оборонна політика Європейського Союзу пройшла значну еволюцію, змінившись від початкових амбіцій стратегічної автономії до більш практичного формату стратегічної співпраці. Цей процес був спричинений як внутрішніми змінами, так і зовнішніми викликами, які змусили ЄС переосмислити свою роль у безпековому середовищі. Важливо розуміти, що ця еволюція не є просто рухом